

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д.А.ЦЕНОВ“

Факултет „Финанси“

Катедра „Финанси и кредит“

Докт. Анна Димитрова Петкова

№ D020219193

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертация за присъждане на образователна и научна степен
„доктор“ (по икономика) по докторска програма „Финанси, парично
обращение, кредит и застраховка“ (Финанси) на тема:

ПРЕКИ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ: ИКОНОМИЧЕСКИ РАСТЕЖ И КОНВЕРГЕНЦИЯ В РАМКИТЕ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

**Научен ръководител:
Доц. д-р Анелия Радулова**

**Свищов
2023**

Дисертацията е обсъдена и предложена за защита по Закона за развитието на академичния състав в Република България от катедра „Финанси и кредит“ на Стопанска академия „Д. А. Ценов“, Свищов.

Дисертацията е в обем от 163 стандартни страници. Структурно се състои от увод, изложение в 3 глави, заключение и списък с литература – общо 118 източника. В подкрепа на изложения основен текст са включени 24 броя таблици и 17 броя фигури. По темата на дисертационния труд са публикувани две студии. Приложена е декларация за достоверност и оригиналност.

Защитата на дисертацията ще се проведе на **22 януари 2023 г. от 15.00 часа** в Конферентна зала „Ректорат“ Стопанска академия Д. А. Ценов гр. Свищов и уеб базираната конферентна система на Стопанска академия „Д. А. Ценов“ на заседание на научното жури, определено със заповед на ректора на Стопанска академия „Д. А. Ценов“, Свищов, съставен от:

1. Проф. д-р Андрей Боянов Захариев, СА „Д.А. Ценов“, Свищов
2. Доц. д-р Красимира Борисова Славева, СА „Д.А. Ценов“, Свищов
3. СА „Д. А. Ценов“ Проф. д.ик.н. Соня Милева – Божанова, СУ „Св. Климент Охридски“
4. Доц. д-р Николай Пенев Иванов, Тракийски университет – Ст. Загора
5. доц. д-р Гергана Василева Николова – Ралева, Бургаски свободен университет

Материалите по защитата са на разположение в Отдел „Докторантура и академично развитие“.

СЪДЪРЖАНИЕ НА АВТОРЕФЕРАТА

I.	Обща характеристика на дисертационния труд	4
1.1.	Актуалност на темата	4
1.2.	Обект и предмет на изследването	6
1.3.	Изследователска теза	6
1.4.	Цел на дисертационния труд	6
1.5.	Задачи на изследването	7
1.6.	Методология и обхват на изследването	8
1.7.	Структура на изследването	8
1.8.	Приложимост на резултатите от изследването	10
II.	ОСНОВНО СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД	11
	<i>Въведение</i>	11
	<i>ГЛАВА I. ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА ПРЕКИТЕ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ ВЪРХУ ИКОНОМИЧЕСКИЯ РАСТЕЖ</i>	11
	<i>ГЛАВА II. СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ПРИТОКА НА ПЧИ В БЪЛГАРИЯ ЗА ПЕРИОДА 2010 г. – 2021 г.</i>	16
	<i>ГЛАВА III. ПРЕКИ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ И КОНВЕРГЕНЦИЯ В РАМКИТЕ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ</i>	22
III.	НАСОКИ ЗА БЪДЕЩИ ИЗСЛЕДВАНИЯ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА	36
IV.	СПРАВКА ЗА НАУЧНИТЕ И НАУЧНО- ПРИЛОЖНИ ПРИНОСИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД	37
V.	СПИСЪК С ПУБЛИКАЦИИТЕ НА ДОКТОРАНТА	38
VI.	СПРАВКА ЗА СЪОТВЕТСТВИЕ С НАЦИОНАЛНИТЕ ИЗИСКВАНИЯ ПО ПРАВИЛНИКА ЗА ПРИЛОЖЕНИЕ НА ЗАКОНА ЗА РАЗВИТИЕ НА АКАДЕМИЧНИЯ СЪСТАВ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ	39
VII.	ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ОРИГИНАЛНОСТ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД	40

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

1.1 Актуалност на изследването

Процесите по осъществяването на чуждестранни инвестиции, като ключов компонент на движението към глобализация или интеграция на световната икономика, са в центъра на изследванията на икономистите, фокусирайки се предимно към установяване влиянието на преките чуждестранни инвестиции (ПЧИ) върху икономическия растеж на страната–реципиент. Твърденията, че преките чуждестранни инвестиции играят пряка положителна роля в развитието на националните икономики, се основават на обстойни теоретични постановки и емпирични изследвания, обхващащи различни комбинации от фактори. По принцип, ангажиран при добри условия, чуждестранният капитал може да помогне за намаляване на разликата между капиталовите изисквания и националните спестявания, да повиши нивата на умения в приемащата икономика, да подобри достъпа до пазара и да допринесе за трансфера на технологии и доброто управление. По тази причина, много изследователи стигат до извода, че страните, които следват стратегии за развитие, ориентирани навън, са по-склонни да постигнат по-високи темпове на икономически растеж, отколкото тези, които са фокусирани вътрешно и твърдят, че огромният ефект на ПЧИ върху икономическия растеж вероятно идва от натрупването на капитал, трансфер на нови технологии и наличието на адекватни знания в страните получатели (De Mello, 1997).

В същото време, наличието на научни изследвания, доказващи положителното въздействие на ПЧИ върху икономическия растеж, се опровергават от емпирични изследвания, които отчитат отрицателна връзка или липсата на такава между двете променливи. Причината за такива противоречащи си констатации е в разнообразието от подходи,

и избора на променливи. Изследванията се фокусират или върху цялостния ефект, или върху определени детерминанти на ПЧИ, като технологии, заетост, степен на икономическа свобода, търговия и други области на икономиката. В резултат на това, естеството на причинно-следствената връзка между ПЧИ и икономическия растеж остава неясна.

Привлекателността на една страна за чужд капитал се предопределя от множество фактори, които взети заедно формират инвестиционния климат. В икономическата литература няма единен модел, който да разкрива мотивите и причините за инвестиране извън националните граници. Обикновено решението за инвестиции в друга държава се формира на основата на установена висока степен на съответствие между определените, от инвеститорите, критерии и реалното социално–икономическо развитие на страната–реципиент.

Настоящото научно изследване е фокусирано върху проблемите, свързани с оценка на степента на влияние и обхват на въздействие на ПЧИ върху икономическия растеж в България, оценен по основни макроикономически индикатори. Мотивите за прилагането на политики за европейската интеграция чрез конвергенция на макроикономическата политика и по-голяма мобилност на капитала от страна на ЕС, безспорно ще доведе до конвергенция в темповете на растеж на доходите. За България, а и за страните–членки от ЦИЕ, увеличаването притока на чуждестранен капитал е една от основните предпоставки за ускоряване процеса на икономическо и социално сближаване между страните в рамките на Съюза.

Изложението се основава на следната **информационна и емпирична база**: законодателни и регулаторни правни актове, теоретични и аналитични изследвания, референтни статистически данни и аналитични материали на Министерството на финансите

(МФ), Българската народна банка (БНБ), Националният статистически институт (НСИ), Международният валутен фонд (МВФ), Световната банка (СБ), Статистическата служба на Европейския съюз (Евростат), Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР) и други международни организации.

1.2. Обект и предмет на изследването

Обект на изследването са потоците ПЧИ в България и страните – членки на ЕС от Централна и Източна Европа.

Предметът на разработката е с фокус оценка на интензитета на преките чуждестранни инвестиции в България и влиянието им върху степента и скоростта на конвергенция в рамките на Европейския съюз.

1.3. Изследователска теза

Научната теза, защитавана в настоящото изследване се формулира както следва: подобряването на инвестиционния климат и предприемането на мерки за оптимизиране условията за увеличаване притока на чуждестранен капитал е предпоставка за икономически растеж и ускоряване процеса на реална конвергенция на България в рамките на Европейския съюз.

1.4. Цел на дисертационния труд

Целта на дисертацията е установяване посоката на въздействие на интензитета на ПЧИ върху икономическия растеж и степента на конвергенция на България и страните–членки от Централна и Източна Европа в рамките на Евросъюза.

1.5. Задачи на изследването

За реализиране на основната цел на научното изследване са поставени следните задачи:

1. Изясняване спецификата, формата на проявление и видовете преки чуждестранни инвестиции.

2. Разкриване степента и посоката на въздействие на ПЧИ върху икономическия растеж на страната–реципиент и на основата на проучени теоретични постановки и емпирични изследвания да се обобщят ефектите от чуждестранните инвестиционни потоци за социално–икономическото развитие на приемащата страна.

3. Идентифициране на определящите икономически и неикономически детерминанти на привлекателност на преките чуждестранни инвестиции.

4. Анализ на интензитета на нетните чуждестранни инвестиции, абсолютния размер и структурата на основните компоненти на ПЧИ и структурните трансформации на инвестиционните потоци в България.

5. На основата на сравнителен анализ да се анализират съществуващите зависимости между икономическия растеж (измерен посредством основни макроикономически показатели) и притока на чуждестранен капитал в България и в страните от ЦИЕ.

6. Да се конструира иконометричен модел за оценка степента на конвергенцията по доходите и по потоците ПЧИ в страните –членки от ЦИЕ.

7. Да се оцени степента на въздействие на потоците ПЧИ върху реалната конвергенция на страните–членки от ЦИЕ на основата на значими, за икономическия растеж, макроикономически показатели.

1.6. Методология и обхват на изследването

Теоретичната основа на изследването е съставена от фундаментални монографични трудове на местни и чуждестранни икономисти, научни публикации, материали от научни конференции по проблеми на икономическата теория и практика.

Методологията на изследването се основава на принципите на системния подход към изучаването на проблема. При решаването на поставените задачи са използвани методи на логически, сравнителен и статистически анализ, и синтез и икономическо моделиране. Емпиричната информация е обработена с Microsoft Excel и статистическия пакет IBM SPSS Statistics. Крайните резултати са онагледени посредством фигури, таблици и графики.

1.7. Структура на изследването

Въведение

- I. ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА ПРЕКИТЕ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ ВЪРХУ ИКОНОМИЧЕСКИЯ РАСТЕЖ**
 - 1.1. Преки чуждестранни инвестиции: специфика и форми на проявление**
 - 1.1.1. Природа и съдържателна характеристика на преките чуждестранни инвестиции*
 - 1.2.1. Класификация на преките чуждестранни инвестиции*
 - 1.2. Взаимообусловеност между ПЧИ и икономическия растеж**
 - 1.2.1. Оценка на ефектите от ПЧИ върху икономическия растеж*
 - 1.2.2. Механизми на проявление въздействието на ПЧИ върху икономическия растеж*
 - 1.3. Детерминанти на привлекателността на ПЧИ**
 - 1.3.1. Икономически детерминанти на ПЧИ*
 - 1.3.2. Неикономически детерминанти на притока на ПЧИ*
- II. СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ПРИТОКА НА ПЧИ В БЪЛГАРИЯ ЗА ПЕРИОДА 2010 г. – 2021 г.**
 - 2.1. Характеристика на инвестиционната среда и политиките за привличане на чуждестранни инвестиции в България**

2.2. Интензитет на преките чуждестранни инвестиции в България: сравнителен анализ (2010 г. – 2021 г.)

2.2.1. *Динамика и темп на изменение на нетните чуждестранни инвестиции в България (2010 – 2021 г.)*

2.2.2. *Темп на изменение на потока чуждестранен капитал в ЕС (ЕС-28) и България (2010 г. – 2021 г.)*

2.2.3. *Анализ на абсолютния размер и структурата на основните компоненти на ПЧИ в България (2010 г. – 2021 г.)*

2.2.4. *Структура и темп на изменение на чуждестранните и националните инвестиции в дълготрайни активи в България (2010 г. – 2021 г.)*

2.3. Структурни трансформации на инвестиционните потоци в България за периода 2010 – 2021 г.

2.3.1. *Абсолютни структурни промени на инвестиционните потоци в дълготрайни активи в България (2010 г. – 2021 г.)*

2.3.2. *Структурни различия на инвестиционните потоци в дълготрайни активи в България – интегрални показатели (2010 г. – 2021 г.)*

III. ПРЕКИ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ И КОНВЕРГЕНЦИЯ В РАМКИТЕ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

3.1. Специфика на икономическата конвергенция

3.1.1. *Модели на икономическа конвергенция*

3.1.2. *Предпоставки за реална конвергенция на страните–членки в рамките на Европейския съюз*

3.2. Икономически растеж и конвергенция на страните – членки на ЕС от Централна и Източна Европа

3.2.1. *Сравнителен анализ на икономическия растеж и динамиката на потоците ПЧИ в страните от ЦИЕ*

3.3.2. *Конвергенция по доходите и потоците ПЧИ в страните – членки от ЦИЕ за периода 2010 – 2021 г.*

3.3. Въздействие на потоците ПЧИ върху реалната конвергенция на страните–членки от ЦИЕ

Заклучение

Използвана литература

Приложения

1.8. Приложимост на резултатите от изследването

Осъщественият критичен анализ на теоретични постановки относно влиянието на ПЧИ върху икономическия растеж на приемащата страна и изведените резултати от емпиричните изследвания са добра предпоставка за установяване капацитета на страната за привличане на чуждестранни инвестиции и за предприемането на мерки за подобряване на инвестиционната среда в България.

Установените диспропорции на структурни трансформации на местните и чуждестранни инвестиционни потоци в България налага оптимизиране на мерките за насочване на чуждестранните инвестиции към приоритетни, за страната ни, отрасли, осигуряващи висока добавена стойност на основата на високотехнологични производства.

II. ОСНОВНО СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Въведение

Във въведението е обоснована актуалността на темата на изследване и е очертана теоретичната и практическата рамка на изследователската област. Дефинирани са основните елементи на научното изследване: обект, предмет и изследователската теза на дисертацията, формулирана е основната цел на изследването, както и изследователските задачи, методологията и информационната обеспеченост.

ГЛАВА I. ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА ПРЕКИТЕ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ ВЪРХУ ИКОНОМИЧЕСКИЯ РАСТЕЖ

В първа глава са разгледани въпроси, касаещи спецификата и формите на проявление на ПЧИ. Анализирани и обобщени са съществуващите в научната литература определения, на основата на които са изведени основните характеристики:

Първо, като цяло ПЧИ, е курс на действие, при който жители или компании от една държава източник (понякога наричана „държава по произход“) придобиват собственост върху активи с цел контролиране на производството, разпространението и други дейности на компания в друга държава-домакин (понякога наричана „чужда държава“).

Второ, ПЧИ включват както първоначалното придобиване на имот в чужбина от инвеститора, така и всички последващи сделки между инвеститора и предприятието, в което е инвестиран капиталът и в което чуждестранният инвеститор притежава управленски дял от 10 процента или повече от акциите с право на глас.

Трето, от икономическа гледна точка, ПЧИ, е механизъм за прехвърляне на ресурси, включително финансов капитал, както и технологии и човешки ресурси през националните граници, като същевременно се държи под контрола на компанията майка.

Четвърто, в определенията за ПЧИ, дадени от Международния валутен фонд (IMF., 2011) и в Доклада за световните инвестиции на Конференцията на ООН за търговия и развитие, който определя (UNCTAD., 2012), се използват „дългосрочен“ и „траен интерес“, за да направят разграничение между ПЧИ и портфейлни инвестиции, които се характеризират с липса на дългосрочен ангажимент на чуждестранния инвеститор и включват висок оборот на ценни книжа.

Пето, в съвременна литература най-широко приетото определение на ПЧИ е известно като „референтна дефиниция на МВФ/ОИСР“ и гласи: “ПЧИ е международно начинание, в което инвеститор, пребиваващ в местната икономика, придобива дългосрочно „влияние“ в управлението на дъщерна фирма в приемащата икономика“ (OECD., 2008).

Шесто, определението за преки чуждестранни инвестиции има различни значения в зависимост от това дали се разглежда от гледна точка на чуждестранния инвеститор или от приемащата страна. Според Moosa (2002) „има нещо общо и в двете перспективи: а) има контрол чрез значително акционерно участие; и б) има преместване на част от активите, производството или продажбите на компанията към приемащата страна“ (Moosa, 2002).

Основните **четири водещи мотиви** за осъществяване на инвестиции в чужда, за инвеститора страна са: пазари; активи; природни ресурси и търсене на ефективност (Dunning, 2008, Second edition.).

Разгледани са теоретичните постановки, изградени на основата на емпирични изследвания, относно степента и посоката на въздействие на *ПЧИ* върху *икономическия растеж* на приемащите страни. В редица публикации, с висока степен увереност се твърди, че ПЧИ генерират растеж. Разсъжденията са в посока на това, че растежът може да насърчи притока на ПЧИ, в случаите в които, инвеститорите търсят нови потребителски пазари или когато растежът води до големи икономии от мащаба, а от там, и до повишена ефективност на разходите.

Повечето автори, анализирайки положителните и отрицателните ефекти от преките чуждестранни инвестиции (ПЧИ), акцентират върху възможностите за „осигуряване“ на нарастващ темп на растеж на приемащата икономика, но резултатите от осъществените емпирични изследвания са двусмислени и неубедителни и не осигуряват еднозначен отговор на въпроса: „Допринасят ли преките чуждестранни инвестиции (ПЧИ) за икономическия растеж?“

В резултат на установената разнопосочност, нееднозначните констатации на изследователите са обособени в четири групи: *условно положително, неубедително положително, неутрално и отрицателно влияние на ПЧИ върху икономическия растеж.*

От анализираните научни публикации става ясно, че липсва консенсус относно ефектите от ПЧИ върху икономическия растеж на приемащите страни. Причините за наличието на нееднозначни констатации относно това, дали влиянието на чуждестранните потоци влияят положително или отрицателно върху растежа, по наше мнение, са следните:

Първо, обобщаващите изводи на авторите, резултат от осъществените от тях емпирични изследвания, се градят на основата на прилагането на различни по характер, обхват и специфика

иконометрични модели, факт, който не позволява „унифициране“ на изводите;

Второ, използваните в иконометричните модели променливи са различни по обхват и брой и си взаимодействат по различен начин, в зависимост от целите на изследването;

Трето, факторите, влияещи върху притока на ПЧИ в различните страни, варират значително в зависимост от степента на социално-икономическо развитие, географско разположение, инвестиционен климат и т.н.

Четвърто, ПЧИ влияят на растежа чрез различни канали, в зависимост от характеристиките на средата – *ниво на развитие и подходящи политики* (UNCTAD, 2002).

Идентифицирани са определящите и утвърдени в световната практика механизми с положително въздействие върху развитието на националните икономики. Според ОИСР (2002), има няколко канала, чрез които ПЧИ могат да повлияят на икономическия растеж на приемащата страна: *трансфер на нови технологии и ноу-хау; повишаване качеството на човешкия капитал; интегриране в глобалната икономика; повишена конкуренция в приемащата страна и развитие и реструктуриране на фирмите* (OECD, 2002). Към посочените механизми за въздействие би трябвало да добавим и влиянието на притока на чуждестранен капитал върху *вътрешните инвестиции и структура на пазара*.

На основата на осъществения преглед на научната литература, касаеща идентифицирането на икономическите и неикономическите детерминанти на привлекателността на ПЧИ, са изведени следните общи изводи:

Първо, една от причините за установеното разнопосочно влияние на включените, в емпиричните модели, променливи е, че се

прилагат разнородни стратегии за улавяне на въздействието на ПЧИ и се включват фактори, с различна степен на инвестиционна чувствителност.

Второ, възможностите за идентифициране на общовалидни икономически и неикономически детерминанти на привлекателността на ПЧИ са ограничени и поради факта, че резултатите от въздействието на определен фактор (или променлива) са в пряка зависимост от спецификата на извадката и предмета на изследване, в резултат на което оценките за влиянието му не са еднопосочни.

Трето, най-често прилаганите икономически детерминанти на ПЧИ са тези, включени от UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development) при изчисляване на Индекса на потенциала за входящи ПЧИ: *БВП на глава от населението, Реален растеж на БВП, Износът като процент от БВП* (UNCTAD, 2002). Като задължителни и значими променливи в изследванията се използват и фактори, като: ***пазарен капацитет, степен на отвореност на икономиката, инфлация, данъчно облагане, стабилност на валутния курс и нивото на ликвидност.***

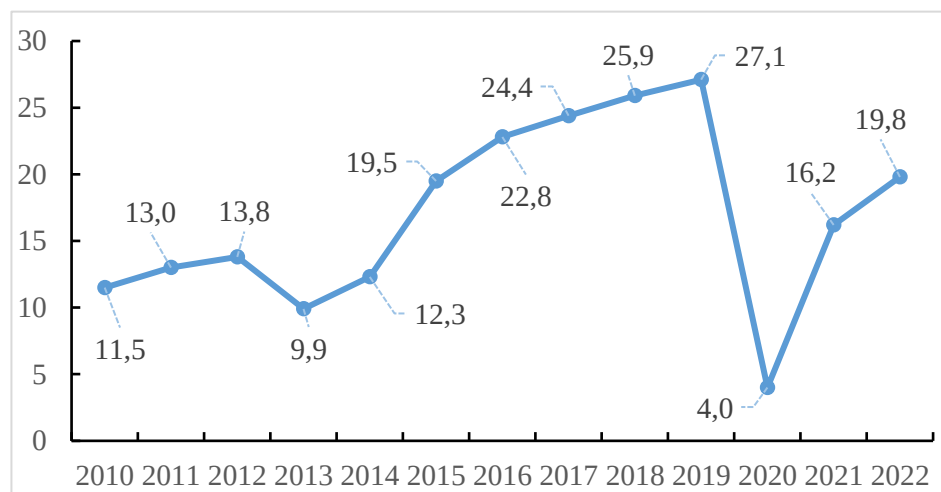
Четвърто, включването на разнообразие от променливи, за оценка на въздействието на неикономическите детерминанти върху привлекателността на ПЧИ и нееднозначните резултати относно степента на тяхното влияние, не позволява извеждането на общовалидни значими фактори. Не е доказана с категоричност релевантността на използваните, в емпиричните модели променливи, отразяващи влиянието на институционално-политически фактори, независимо от факта, че са едни от най-често използваните. С относителна степен на достоверност е установено влиянието на политическия риск, нивата на корупция и ставките на корпоративния данък. Независимо от приложената методология, със значимо

положително влияние са две неикономически детерминанти: *броят на населението и нивото на образование.*

ГЛАВА II. СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ПРИТОКА НА ПЧИ В БЪЛГАРИЯ ЗА ПЕРИОДА 2010 Г. – 2021 Г.

Акцентът *във втора глава* е върху инвестиционната среда и политиките за привличане на чуждестранни инвестиции в България. Една от основните предпоставки за привличане и за създаване на благоприятна среда за чуждестранни инвестиции в страната е наличието на правен режим, гарантиращ спазването на принципа на недискриминация и осигуряващ прозрачност на капиталовите потоци. Оптимизирането на институционалната рамка на страната и стремежът за увеличаване притока на ПЧИ са изведени като ключови приоритети в стратегическия документ „Визия, цели и приоритети на Националната програма за развитие БЪЛГАРИЯ 2030“ (МС, 2020 г.)

Освен наличието на законови норми от особено важно значение за привличане на чуждестранен капитал са характеристиките на бизнес средата в България. В края на 2022 г. общият показател на бизнес климата в България се покачва с 22% спрямо 2021 г. и със 72.17% в сравнение с 2010 г. (Вж. Фиг. 1). При достигнато най-високо ниво от 27.1% за анализирания период, в резултат на кризата, предизвикана от пандемията Covid-19, очакванията на инвеститорите относно потенциала за развитие на бизнеса спада до рекордно ниски нива от 4.0%.

Източник: НСИ.

Фиг. 1. Общ показател на бизнес климата в България за периода 2010 – 2022 г. (%)¹

Общата оценка за динамиката и темпа на изменение на потоците ПЧИ в България за периода 2010 – 2021 г. обхваща: нетните чуждестранни инвестиции в България; относителния дял на ПЧИ в БВП; преките инвестиционни позиции чуждестранен капитал в ЕС (ЕС-28) и България; основните компоненти на ПЧИ и размера на чуждестранните и националните инвестиции в дълготрайни активи в България.

Характеризирана е *отрасловата структура на ПЧИ и на вътрешните инвестиции в дълготрайни активи*. На основата на стойностите на коефициентите за абсолютни структурни промени и интегрални показатели за структурни различия е направена *оценка на структурните промени и различия между ПЧИ и вътрешните инвестиции в дълготрайни активи* в България за периода 2010 – 2021г.

¹ **Забележка:** От май 2002 г. общият показател на бизнес климата се изчислява като средна претеглена на четирите отраслови показателя на бизнес климата - в промишлеността, строителството, търговията на дребно и сектора на услугите.

Потокът на ПЧИ в нефинансовите предприятия в България през анализирания период (2010 – 2021 г.) се характеризира с относително значими динамични промени, резултат от въздействието на редица икономически фактори, административни и структурни промени, възникнали както в страните, източник на инвестиции, така и в приемащата икономика.

Информацията относно темпа на прираст на ПЧИ и вътрешните инвестиции в предприятията от нефинансовия сектор към 31.12 на съответната година, съпоставен с темпа на растеж на БВП в България за периода 2010 – 2021г., дава основание за следните изводи:

Първо, за анализирания период, средногодишният темп на прираст на ПЧИ е 2.8 пункта, при средногодишен темп на прираст от 5.58% на БВП и 1.4% – на вътрешните инвестиции (вж. Фиг. 7.):

Второ, темповете на прираста на инвестирания чуждестранен капитал в националната икономика се движат в „широки“ граници. През 2014 г. е отчетено най-значимото намаление на чуждестранните инвестиции в дълготрайни активи от -7.53%, възлизащо на 898.98 млн. евро. Спад в притока на ПЧИ в размер на 240.07 млн. евро е установен и през 2011 г. (-2,12%), който може да се обясни със „забавеното“ влияние на последната финансова криза върху инвестиционната активност на чуждестранните инвеститори в България. През 2020 г. (в сравнение с 2019 г.) ПЧИ нарастват с 6,09 % или, в абсолютно изражение, с 788.84 млн. евро, като „отзвук“ от световните тенденции за нарастване на инвестиционната активност след предизвиканото „забавяне“ на икономиката от пандемията Covid-19.

Трето, откриват се чувствителни диспропорции между темповете на прираст на ПЧИ и тези на вътрешните инвестиции, например: за 2011 г., при отрицателен ръст на ПЧИ с -2.12%, вътрешните инвестиции нарастват с 10.01%, а БВП – с 8,34%; 2013 г. –

при ръст от 6.33% на ПЧИ, вътрешните инвестиции са с отрицателен прираст от -5.47%, обстоятелство което намира отражение и в темпа на растеж на БВП, който е с отрицателна стойност (-0,49%); 2014 г. – при отчетено най-значимо намаление на притока на ПЧИ за анализирания период от -7,53%, вътрешните инвестиции в дълготрайни материални инвестиции нарастват с 11,35%; 2016 г. – при ръст на ПЧИ от 1.49%, вътрешните инвестиции са с относително значим отрицателен прираст от -17.34%; 2021 г. – притокът на чуждестранен капитал е увеличен с 4.84% като в същото време вътрешните инвестиции отчитат спад от -0,41% при темп на нарастване на БВП от 15.31%.

При съпоставка на стойностите на средногодишния прираст на ПЧИ и вътрешните инвестиции се откриват диспропорции, които биха могли да се възприемат като *оценка на предпочитанията* на чуждестранните и на местните инвеститори към определени отрасли от икономиката на България.

Предпочитани от двата вида инвеститори са отрасли от група О-Q: „Държавно управление; образование; хуманно здравеопазване и социална работа“. При отрицателен прираст на ПЧИ в отрасли „Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения“, „Строителство“ и „Операции с недвижими имоти“, вътрешните инвестиции са с положителен средногодишен прираст.

Установените различия между темповете на прираст на ПЧИ и вътрешните инвестиции изискват задълбочаване на изследването за установяване на структурните различия на притока на ПЧИ в България и на осъществените вътрешни инвестиции.

Съпоставката между установените стойности на линейния коефициент за чуждестранните и за вътрешните инвестиции в

дълготрайни активи ни дава основание за извеждане на следните изводи:

Първо, значими структурни различия и за двата вида инвестиции се констатира в група отрасли **В-Е** (индустрия - с изкл. на строителството), съответно 6,70% за чуждестранните инвестиции и 3.49% – за националните инвестиции. При отрасли **G-I** (търговия, транспорт, хотелиерство и ресторантьорство), вътрешните инвестиции демонстрират значими структурни различия, със стойност на коефициента от 3.06%, при несъществени структурни промени на ПЧИ.

Второ, ПЧИ в дълготрайни активи са без чувствителни отклонения в отрасловата структура (със стойности на коефициента близки до 0) с изключение на отраслите от група **M-N** (държавно управление; образование; хуманно здравеопазване и социална работа) при стойност на коефициента от 1.77%.

Трето, според стойностите на изчислените линейни коефициенти на отраслов разрез, националните инвестиции в дълготрайни активи, в сравнение с ПЧИ, са с по-значими структурни различия.

Резултатите от изчислените коефициенти на **абсолютни структурни различия по отрасли** (при приложени зависимости на нормирания квадратичен коефициент) налагат следните изводи:

Първо, с изключение на отрасли от група **A** (селско, горско и рибно стопанство), при които стойностите на индекса за чуждестранните инвестиции показват значими структурни различия (11.31%), а вътрешните са с незначителни промени (0.29%) и отрасли от **F** (строителство) при които чуждестранните инвестиции са с незначителни структурни промени (1.15%), а коефициентът за

националните инвестиции е със стойност по-висока от 2% при останалите отрасли тенденциите при двата вида са идентични.

Второ, в три групи отрасли – **В-Е** (индустрия (с изкл. на строителството), **G-I** (търговия, транспорт, хотелиерство и ресторантьорство) и **M-N** (държавно управление; образование; хуманно здравеопазване и социална работа), инвестиционните потоци в дълготрайни активи са с близки стойности, отчитащи значителни структурни промени. За чуждестранните инвестиции, коефициентът за отрасли от група **В-Е** е 4.54%, а за вътрешните – 4.62%, за отрасли от група **G-I** са съответно 5.52% за чуждестранните и 5.76% – за вътрешните и за отрасли от групи **M-N** – 5,44% за чуждестранните и 5.11% – за националните.

Трето, за анализирания период, при отрасли от групи **J** (създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения) и **L** (операции с недвижими имоти), се отчитат относително високи структурни различия, със стойност на индекса над 2%.

Четвърто, при отрасли от групите **O-Q** (професионални дейности и научни изследвания; административни и спомагателни дейности) и **R-U** (култура, спорт и развлечения, ремонт на домакински вещи, други дейности и некласифицирани) и двата вида инвестиционни потоци са без значими структурни промени, със стойности на коефициента близки до **нула**.

Стойностите на изчислените средногодишни индекси на структурни промени по посочените зависимости на Гатев, Салаи и Рябцев показват, че и двата вида инвестиционни потоци в дълготрайни активи са със значими структурни различия по години. (Вж. Таблица 1).

Таблица 1

Средногодишни интегрални коефициенти на структурни различия на ПЧИ в дълготрайни активи и вътрешните инвестиции по години (2010 г. – 2021г.)

<i>Категории</i>	<i>Коефициент на Гатев</i>	<i>Индекс на Салаи</i>	<i>Индекс на Рябцев</i>
ПЧИ	0.1008	0.0868	0.0958
Вътрешни инвестиции	0.1064	0.0851	0.0836

Източник: Изчисления на автора.

Установените диспропорции биха могли да се възприемат, като **оценка на предпочитанията** на чуждестранните и на местните инвеститори към определени отрасли от икономиката на България, формирани от спецификата на бизнес–средата в България за анализирания период.

ГЛАВА III. ПРЕКИ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ И КОНВЕРГЕНЦИЯ В РАМКИТЕ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

Трета глава е посветена на изясняване на въпроса дали и доколко потоците от ПЧИ влияят върху протичащите процеси на социално-икономическо сближаване на страните–членки от ЦИЕ и, в частност, на България. Изведена е същността на моделите за икономическа конвергенция и предпоставките за реална конвергенция на страните–членки в рамките на Европейския съюз, която може да се разглежда като основна цел за по-слабо развитите страни за присъединяване към регионалната икономическа интеграционна схема. Такъв е и случаят със страните от Централна и Източна Европа (ЦИЕ), които влязоха в Европейския съюз след 2004 г.

Конвергенцията е повтаряща се тема в процеса на европейска икономическа интеграция. Стремешът на страните да членуват в ЕС е породен основно от перспективата за догонване на стандартите на живот в общността. Европейският съюз, като най-сложна интеграционна структура и с най-висока степен на интеграция, провокира интереса на изследователите върху еволюцията на икономическата конвергенция. Въпросът е актуален и поради факта, че процесите на „сближаване“ са важен аспект от развитието както на общността, така и за относително по-бавно развиващите се страни – членки на Съюза. Съществуващите относително значими различия в социално–икономическото развитие на страните–членки е сериозно предизвикателство пред механизмите за управление на сътрудничеството и осъществяването на процеса на конвергенция.

Концепцията за *реалната икономическа конвергенция* може да се разглежда в две направления: *първо*, установяване на тенденция към изравняване на нивата на доходите и развитието, което може да се нарече растеж или конвергенция на нивото на доходите и, *второ*, тенденция към съответствие на бизнес циклите, определяна като циклична конвергенция (Matkowski, 2007).

В редица научни разработки се търси връзката между ПЧИ и реалната конвергенция в рамките на ЕС и на основата на резултатите от емпиричните изследвания се доказва наличието и степента на влияние на чуждестранните парични потоци върху протичащите процеси на сближаване между страните в общността.

Основният извод от анализиранияте научни изследвания, относно връзката между ПЧИ и реалната икономическа конвергенция на страните–членки в рамките ЕС, може да се обобщи по следния начин: *интегрирането на по-слабо развитите страни в ЕС ги прави по-привлекателни за чуждестранния капитал първоначално в*

рамките на съществуващите икономически клъстери и след това постепенно разширено към периферните територии, заедно с разширяването на инфраструктурата.

В търсенето на индикации за протичащи процеси на реална конвергенция на страните–членки на ЕС от ЦИЕ е осъществен сравнителен анализ за оценка степента на икономически растеж на страните от Централна и Източна Европа (ЦИЕ) и тенденциите в изменението на потоците ПЧИ на основата на информация за размера на реалния БВП, оценен по пазарни цени от 2020 г., на БВП на глава от населението въз основа на паритета на покупателната способност (ППС) и на потоците ПЧИ за периода 2010 – 2021 г. В настоящото изследване са обхванати 10 от 11-те страни от ЦИЕ: България (BGR), Република Чехия (CZE), Естония (EST), Хърватия (HRV), Латвия (LVA), Литва (LTU), Полша (POL), Румъния (ROM), Словения (SVN) и Словакия (SVK). Анализите са осъществени на основата на информация от Евростат и Световната банка. Поради липса на информация в базата данни на Евростат за някои от анализираните години, Унгария е изключена от анализа. Тенденциите в посоката на изменение на посочените индикатори за оценка на реалната икономическа конвергенция и конвергенция в зависимост от потоците ПЧИ са съизмерени с тези на Европейския съюз (27).

Резултатите от осъществения сравнителен анализ относно динамиката на доходите и притока на ПЧИ в страните –членки от ЦИЕ и ЕС27 позволяват следните обобщения:

Първо, при средногодишен темп на растеж на реалния БВП (по пазарни цени за 2020 г.) на ЕС27 от 2.58%, страните от ЦИЕ, включени в извадката, нараства с близо два пъти по-бързи темпове, достигайки стойност от 4.83% годишно на непрегледена база.

Второ, отчетеният средногодишен темп на прираст на БВП на глава от населението (ППС) за ЕС 27 от 1,06% (на основата на верижно свързани обеми по пазарни цени в евро) при стойности от 3.03% за страните-членки от ЦИЕ може да се възприеме като индикация за протичащи процеси на конвергенция на реалните доходи на страните от ЦИЕ в рамките на съюза.

Трето, въпреки демонстрираните по-високи средногодишни темпове на нарастване на реалния БВП (по пазарни цени за 2020 г.) и БВП на глава на населението (ППС), страните от ЦИЕ са с най-ниски нива на реален БВП на глава от населението за 2021 г., като най-ниски са стойностите за Латвия, Хърватска, Румъния и България.

Четвърто, установена е правопрпорционална зависимост между средногодишните нива на растеж на ПЧИ и средногодишния темп на растеж на БВП на глава от населението (ППС) – страните с най-висок ръст в потоците ПЧИ (Латвия и Литва) са и с най-високи нива на средногодишен растеж на БВП на глава от населението (ППС).

Пето, при средногодишен темп на прираст на ПЧИ в ЕС27 от 4,12%, за анализирания период България отчита средногодишен ръст от едва 3.29%.

За тестване на предположението, че страните от ЦИЕ се развиват *с по-бързи темпове на икономически растеж и усвояват относително по-висок поток чуждестранен капитал*, са приложени инструментите, разработени от Barro и Sala-i-Martin за β -конвергенцията (Barro R., 1992.). Прямата връзка между първоначалните нива на доходи (обикновено изразени като реален БВП на глава от населението в ППС) в дадена извадка от държави и техните темпове на растеж за даден период е доказателство за наличието на β -конвергенция.

Реалната β -конвергенцията по доходите и конвергенцията по приток на ПЧИ за страните-членки на ЕС от ЦИЕ *е оценена чрез регресия на напречно сечение*. Зависимите променливи в модела отразяват стандартното отклонение на естествения логаритъм на БВП на глава от населението по ППС и стандартното отклонение на естествения логаритъм на ПЧИ в интервала 2010 – 2021 г. Независими променливи са началните нива на БВП на глава от населението по ППС и на обемите входящи ПЧИ.

Приложената регресия на напречно сечение е базирана на следната формула:

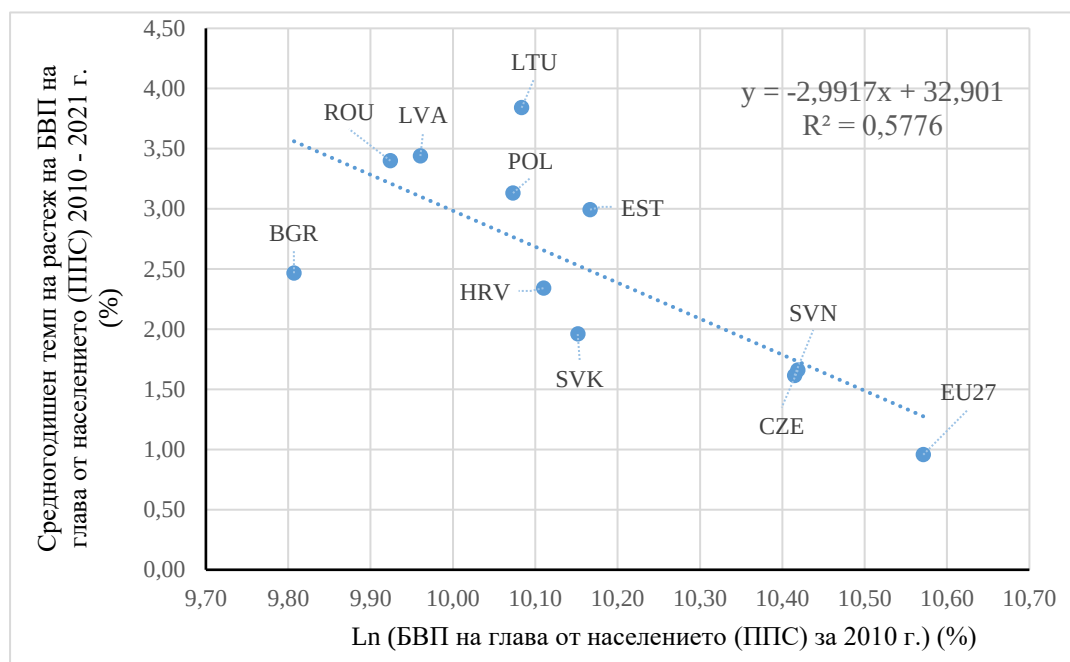
$$\frac{1}{T} \ln \left[\frac{y_{it}}{y_{i0}} \right] = \alpha_0 + \alpha_1 \ln(y_{i0}) + \varepsilon_1$$

където, y_{it} = БВП на глава от населението по ППС (приток на ПЧИ) на държава i в t ; y_{i0} = БВП на глава от населението по ППС и притока на ПЧИ от икономика i през 2010 г.; T = период от време; α = константа; ε = член на грешката

Обосновката зад тази процедура е предположението, че *всички икономики, включени в извадката, се доближават до едно и също стабилно състояние*. Отрицателният наклон на кривата (-2.9917) доказва наличието на протичащи процеси на конвергенция (Вж. Фиг. 1).

В същото време необходимо е да отбележим, че сближаването на доходите между по-слабо развитите страни, дори в рамките на една интегрирана икономическа зона като ЕС, в никакъв случай не е автоматичен процес. Разликите в доходите между държавите от ЕС, и в частност от ЦИЕ, може да не намалеят непременно в бъдеще време. Тенденции на отклонение могат да се появят под влиянието на икономически шокове, като кризата, породена от пандемията Covid –

19, например, които могат да възпрепятстват процеса на сближаване между страните–членки в рамките на Съюза.

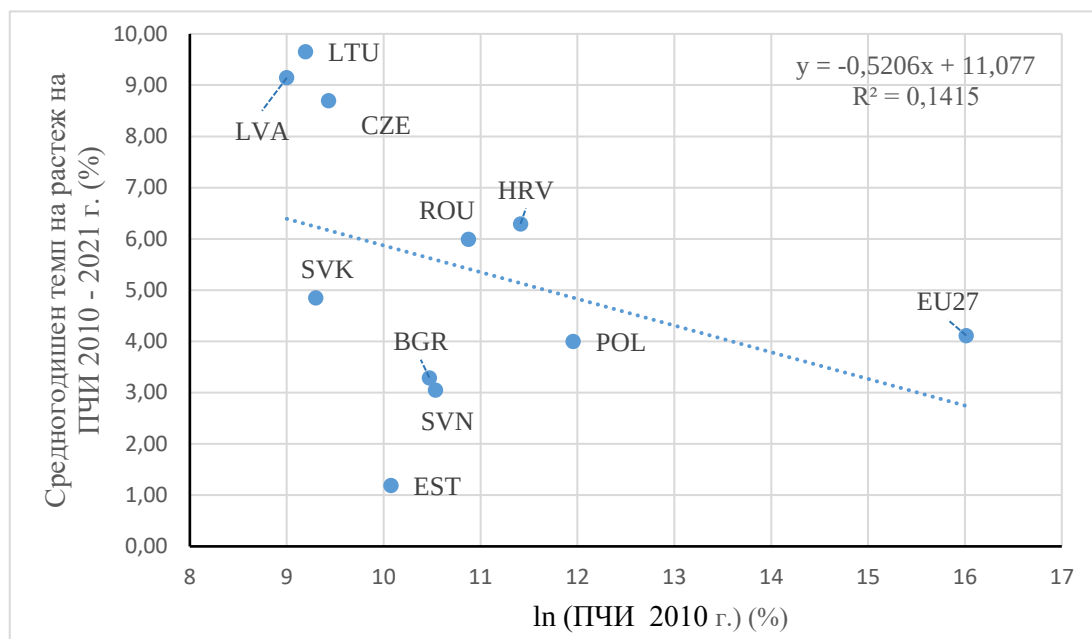

Източник: Собствени изчисления по данни на Световната банка.

Фиг. 1. Ръст на БВП на глава от населението (ППС) за периода 2010 – 2021 г и първоначалното ниво на БВП (2010 г.) на страните от ЦИЕ и ЕС(27)

Посредством корелограма е изведена корелационната зависимост между стойността на $\ln$ ПЧИ в началната година от анализирания период и средногодишния темп на прираст на ПЧИ към страните–членки от ЦИЕ в рамките на ЕС (вж. Фиг. 2)

Предположението е, **че притокът на чуждестранен капитал към икономиките, включени в извадката, се доближават до средните нива на приток в рамките на Евросъюза.** Едно от доказателствата за наличието на протичащи процеси на конвергенция по потоци ПЧИ е отрицателният наклон на кривата (-0.5206).

Източник: Собствени изчисления по данни на Евростат

Фиг. 2. Ръст на потоците ПЧИ за периода 2010 – 2021 г. и началното ниво на ПЧИ (2010г.) на страните от ЦИЕ и ЕС(27)

Интензивността на връзката между средногодишния темп на изменение на потока ПЧИ и началните стойности на показателя е оценена посредством двумерните корелационни коефициенти на Pearson, които са положителни и попадат в интервала 0.25 – 0.49 – т. е. взаимнообусловеността между параметрите е **средно положителна**. Корелацията между анализирания променливи е значима в условията на предположаем риск от 0,05%.

Установената зависимост между абсолютните начални стойности на притока на ПЧИ към страните от ЦИЕ и средногодишния темп на прираст на чуждестранния капитал, във всяка от тях, ни позволява да обособим три групи страни, със специфични особености:

С най-ниски абсолютни стойности на приток на ПЧИ, но с най-високи на средногодишния темп на растеж в сравнение със страните от извадката за 2010 г., са Латвия, Литва и Естония. Стартирайки от най-ниските нива на приток на чуждестранен капитал

Латвия (8108.00 млн. евро) и Литва (9838.00 млн. евро) те са с най-високите темпове на прираст за анализирания период – съответно 9.65% (LTU) и 9.14% (LVA). При начална стойност от 12496 млн. евро за 2010 г., Естония постига средногодишно увеличение на притока на чуждестранен капитал от 8.70%.

С относително високи нива на приток на ПЧИ, но с по-ниски средногодишни темпове на прираст за анализирания период са: Румъния – при начални стойности на размера на ПЧИ 52866 млн. евро, средногодишният темп на прираст за периода е 5.99% и *Чехия* със средногодишен прираст от 6,29% и с относително високи нива на абсолютни стойности на ПЧИ от 90527 млн. евро за началната година от анализирания период.

С темп на средногодишен прираст на потоците ПЧИ, близък до този на ЕС (27) от 4.12%. Полша стартира с най-високите абсолютни стойности на ПЧИ в началния период от 155581 млн. евро и със средногодишен темп на прираст от 4.00%. Към тази група може да бъде отнесена и *Словения*, която, обаче, за разлика от Полша, е с едни от най-ниските нива па ПЧИ за 2010 г., но постига ръст от 4.85% за анализирания период.

С относително високи нива на приток на ПЧИ, но с най-ниските стойности на средногодишен темп на прираст са: България – 35348 млн. евро ПЧИ за 2010 г. и средногодишен ръст от 3.29%; *Словакия* – 37665 млн. евро в началния период и 3.05% средногодишно нарастване на притока на чуждестранен капитал в страната и *Хърватска* – с размер на ПЧИ в началото на периода от 23764 млн. евро и с най-ниския (в сравнение със страните от извадката) от 1.19%

Резултатите от приложения регресионен модел за измерване на β -конвергенцията по доходите и по приход на ПЧИ в страните от ЦИЕ и ЕС27 модел „водят“ до следните изводи:

Първо, изведените зависимости от модела на регресия на напречно сечение, със зависима променлива средногодишния темп на БВП на глава от населението (ППС) между 2010 г. и 2021 г. потвърждават предположението, че всички икономики, включени в извадката, се доближават до едно и също стабилно състояние. Отрицателната стойност на регресионния коефициент на зависима коефициента ($\alpha_1 = -1.4814$) е доказателство за наличието на реална конвергенция по доходите между страните от ЦИЕ в рамките на ЕС.

Второ, скоростта на конвергенцията по доходите е в размер на 24.44%, което предполага „догонване“ до средните нива в ЕС от страните от ЦИЕ в рамките на 3 години.

Трето, установената корелационна зависимост между стойността на $\ln$ ПЧИ в началната година от анализирания период и средногодишния темп на прираст към страните от ЦИЕ потвърждава верността на предположението, **че притокът на чуждестранен капитал към икономиките**, включени в извадката, **се доближават до средните нива на приток в рамките на Евросъюза** при **средно положителна** взаимообусловеност между параметрите .

Четвърто, отрицателната стойност на α_1 (-0.0681) предполага обратна връзка между променливите и доказва наличието на протичащи процеси по изравняване на темповете на растеж на потоците ПЧИ. Скоростта на β - конвергенцията е в размер на 14.16% и предполага „догонване“ до средните нива в ЕС от страните от ЦИЕ в рамките на 5 години.

„Измерването“ степента на влияние на потоците ПЧИ върху реалната конвергенция на четири от страните–членки от ЦИЕ

(България, Румъния, Латвия и Литва) е осъществено посредством прилагане на техниките на корелационния и регресионния анализ. За всяка от страните, включени в извадката, е оценено влиянието на потоците ПЧИ върху три макроикономически показателя: БВП на глава от населението (ППС) (***GDP per capita***), БВП на заето лице (постоянен ППС \$ за 2017 г.), (***GDP per employed***) и производителност на труда на зает (Index, 2015=100) (***LP***).

Приложената методология за постигане на целта е „предопределена“ от наличната информация и се свежда до умерено приложение на статистически методи, като корелационен и регресионен анализ. ***Целта е да се провери дали и в каква степен ПЧИ оказват влияние върху реалната конвергенция, изразена чрез посочените по-горе показатели.***

Въздействието на ПЧИ върху реалната конвергенция е оценена на основата на регресионен модел на ПЧИ (независима променлива) и индикаторите за реална конвергенция (зависима променлива) от следния вид:

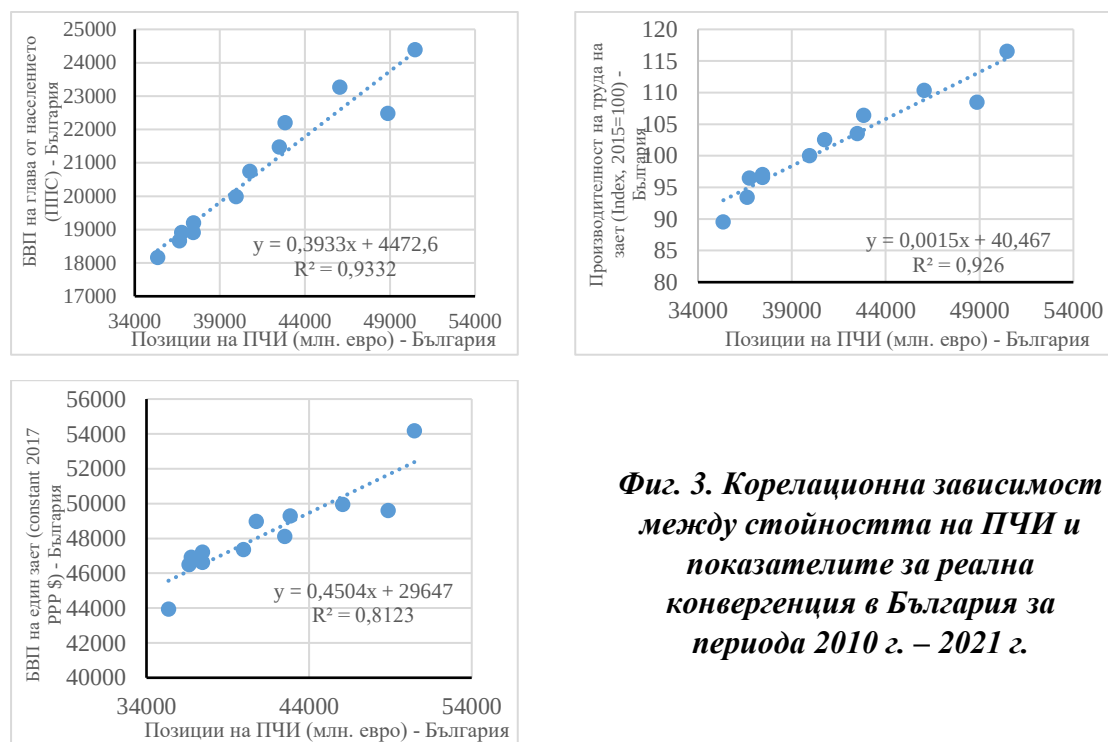
$$Y_t = \alpha_0 + \alpha_1 \cdot FDI_t + \varepsilon_t,$$

*където α_0 - константа; α_1 - коефициент на регресия; FDI_t - нетни потоци ПЧИ; Y_t - показатели за конвергенция (*GDP per capita*, *GDP per employed*, *LP*, *AASE*); $t = 2010, 2011, \dots, 2021$ г.*

Връзката между ***обема на ПЧИ и променливите, изразяващи реалната конвергенция в България***, е изобразена с помощта на корелограми (тип диаграма от облак от точки) (Вж. Фиг. 3).

Наклонът на кривите за оценка на корелационната зависимост между притока на ПЧИ върху параметрите на модела са съответно от 0,3933 пункта за БВП на глава от населението (ППС), 0.4504 за БВП на заето лице и 0.0015 за производителност на труда на зает, доказва

наличието на пряка и относително силна връзка между изследваните показатели и притока на чуждестранен капитал.

Фиг. 3. Корелационна зависимост между стойността на ПЧИ и показателите за реална конвергенция в България за периода 2010 г. – 2021 г.

Регресионните уравнения за България имат следния вид:

$$GDP\ per\ capita = 4472.65 + 0.3933 \cdot FDI + \varepsilon$$

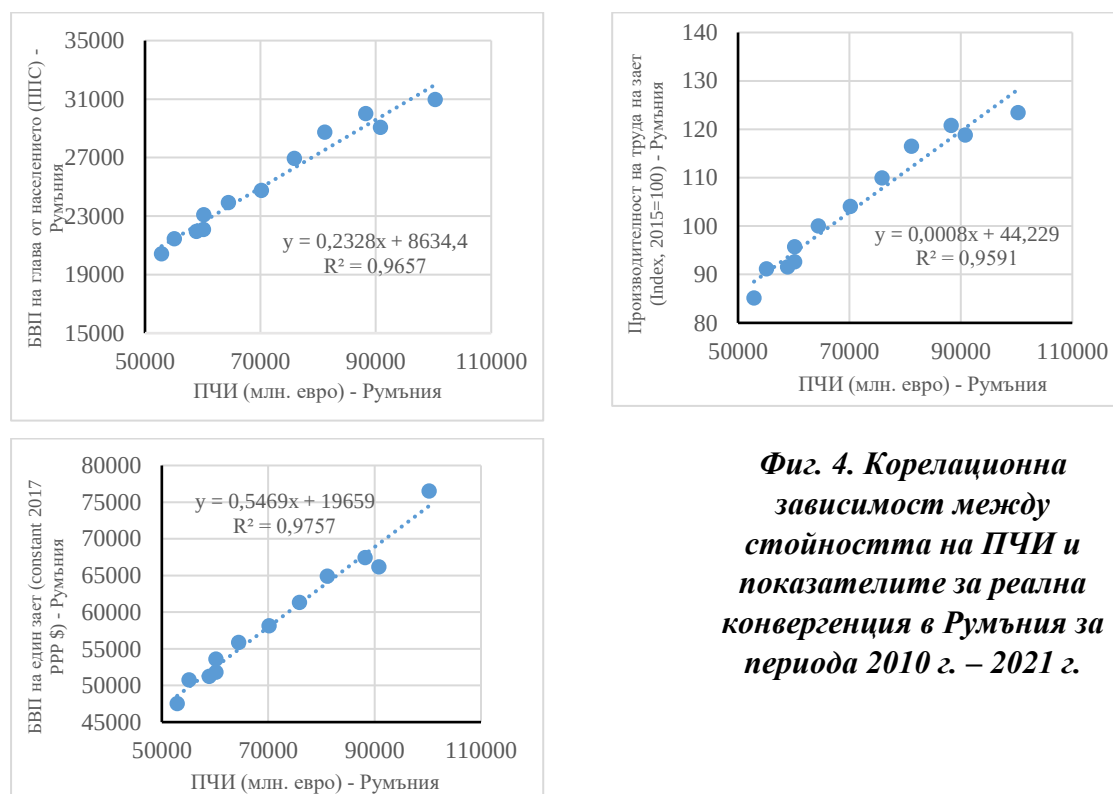
$$GDP\ per\ employed = 29647.23 + 0.4505 \cdot FDI + \varepsilon$$

$$LP = 40.47 + 0.0015 \cdot FDI + \varepsilon$$

На основата на посочените зависимости в регресионните уравнения може да се предвиди, че при увеличаване потока от ПЧИ в България с един милион евро, то: БВП на глава от населението (ППС) ще се увеличи с 0.3933 млн. евро ППС/жител, БВП на заето лице ще се увеличи с 0.4505 млн. евро, а производителност на труда на зает с 1.5%.

За Румъния, корелационните зависимости между притока на ПЧИ и анализираните променливи, въздействащи върху реалната конвергенция, са изобразени посредством корелограми на Фиг. 4.

Установените корелационни зависимости са сигнал за силна корелация между показателите за реална конвергенция и независимата променлива. Извадковият корелационен коефициент R е статистически значим (при ниво на доверие $\alpha = 0.05$).

Регресионните уравнения за Румъния имат следния вид:

$$GDP \text{ per capita} = 8634.40 + 0.2328 \cdot FDI + \varepsilon$$

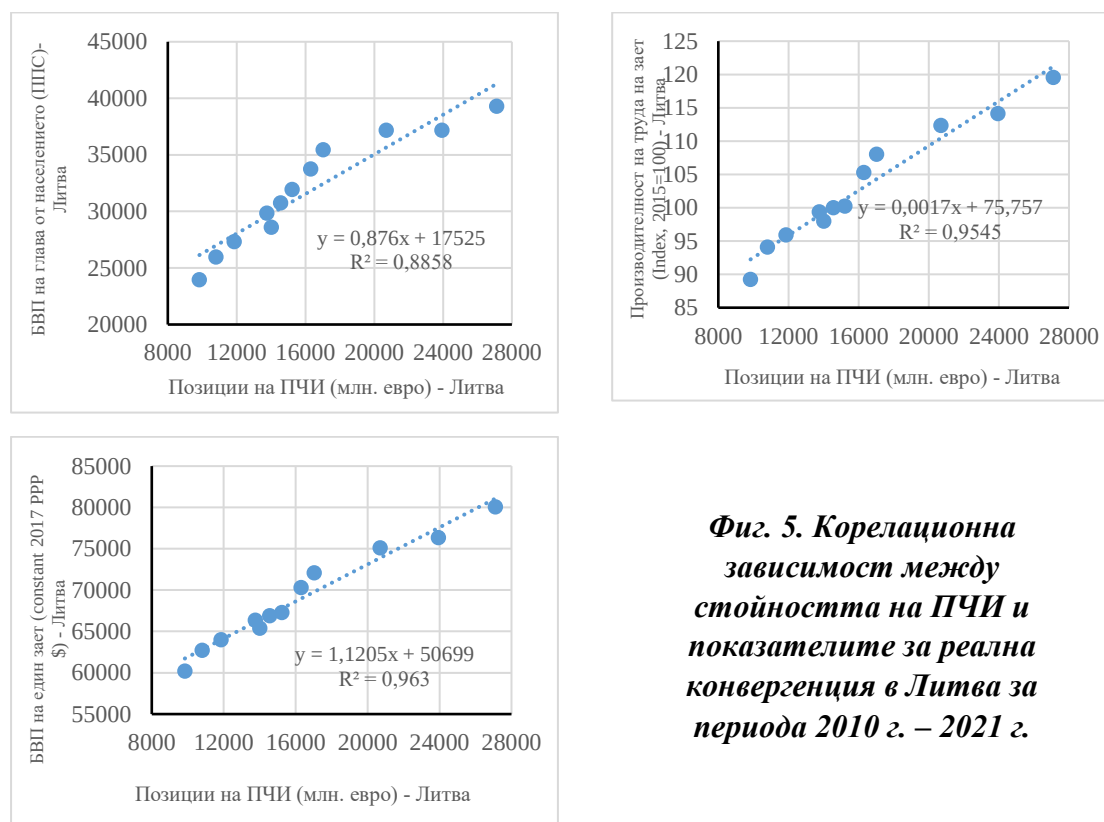
$$GDP \text{ per employed} = 19659.42 + 0.5469 \cdot FDI + \varepsilon$$

$$LP = 44.23 + 0.0008 \cdot FDI + \varepsilon$$

От така получените зависимости в регресионните уравнения може да се очаква, че при увеличаване потока от ПЧИ в Румъния с

един милион евро, то: БВП на глава от населението (ППС) ще се увеличи с 0.2328 млн. евро ППС/жител, БВП на заето лице ще се увеличи с 0.5469 млн. евро, а производителност на труда на зает с 0.08%.

С помощта на корелограми, изразяващи реалната конвергенция в **Литва**, е изобразена връзката между обема на ПЧИ и променливите, включени в регресионния модел (Вж. Фиг. 5).

Фиг. 5. Корелационна зависимост между стойността на ПЧИ и показателите за реална конвергенция в Литва за периода 2010 г. – 2021 г.

Наклонът на кривите на притока на ПЧИ върху БВП на глава от населението (ППС) от 0.8162 пункта, на БВП на заето лице от 1.0799 и на производителност на труда на зает от 0.0016 доказва наличието на пряка и силна връзка между изследваните показатели и притока на чуждестранен капитал в Литва.

Регресионните уравнения за Литва имат следния вид:

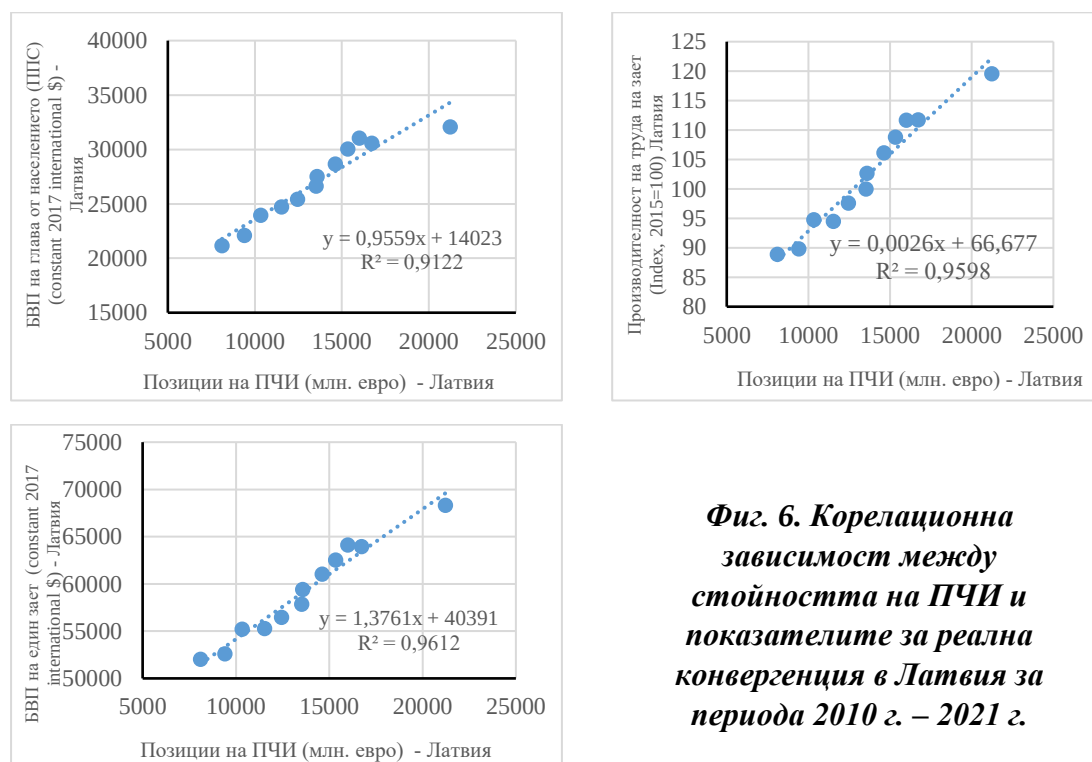
$$GDP\ per\ capita = 18732.77 + 0.8162 \cdot FDI + \varepsilon$$

$$GDP\ per\ employed = 51518.77 + 1.0799 \cdot FDI + \varepsilon$$

$$LP = 77.42 + 0.0016 \cdot FDI + \varepsilon$$

На основата на посочените зависимости в регресионните уравнения може да се предвиди, че при увеличаване потока от ПЧИ в Литва с един милион евро, то: БВП на глава от населението (ППС) ще се увеличи с 0.8162 млн. евро ППС/жител; БВП на заето лице ще се увеличи с 1.0799 млн. евро, а производителност на труда на зает с 1.6%.

Наличието на предпоставки за реална конвергенция на Латвия в следствие влиянието на потоците ПЧИ върху анализираниите променливи е онагледено с корелограми (Вж. Фиг. 6).

Фиг. 6. Корелационна зависимост между стойността на ПЧИ и показателите за реална конвергенция в Латвия за периода 2010 г. – 2021 г.

Регресионните уравнения са от вида:

$$GDP\ per\ capita = 14023.44 + 0.9559 \cdot FDI + \varepsilon$$

$$GDP\ per\ employed = 40391.31 + 1.3761 \cdot FDI + \varepsilon$$

$$LP = 66.68 + 0.0026 \cdot FDI + \varepsilon$$

Така, при увеличаване потока от ПЧИ в Литва с един милион евро, то: БВП на глава от населението (ППС) ще се увеличи с 0.9559 млн. евро ППС/жител; БВП на заето лице ще се увеличи с 1.3761 млн. евро, а производителност на труда на зает с 2.6%.

Резултатите от приложените регресионни уравнения за установяване въздействието на потоците ПЧИ върху реалната конвергенция на България, Румъния, Литва и Латвия ПЧИ и показателите за реална конвергенция е **статистически значима**. От този факт следва, че съществува **пряка причинно–следствена** връзка между потоците чуждестранни инвестиции и основните макроикономически променливи, включени в модела за изследваните страни – членки на ЕС.

В същото време, няма да е напълно обосновано да твърдим за наличието на еднозначно и всеобщо положително въздействие на потоците ПЧИ върху икономическия растеж и реалната конвергенция на приемаща страна. Посочените изводи касаят само изследваните страни от ЦИЕ и са валидни за анализирания период при макроикономическите показатели, включени като променливи при изследването на реалната β -конвергенция. Следователно, няма гаранция, че при промяна на броя и типа макроикономически променливи и времевия обхват потоците ПЧИ ще въздействат положително и/или с по-голяма „сила“ върху протичащите процеси

на реална конвергенция, а от там и върху икономическия растеж на страните—членки на ЦИЕ (включени в извадката).

В **заклучението** са обобщени резултатите от научното изследване и са изведени основните тенденции на влиянието на ПЧИ върху икономическия растеж и степента на конвергенция на България в рамките на Европейския Съюз.

Литературни източници:

1. Barro R., S.-i.-M. X. (1992,). Convergence,. “*Journal of Political Economy*”,(no. 100(2).). doi:<https://www.journals.uchicago.edu/doi/10.1086/261816>
2. De Mello, L. R. (1997). Foreign direct investment in developing countries and growth: A selective survey. . *Journal of Development Studies* 34 (1):., 1–34. doi:doi:10.1080/00220389708422501.
3. Dunning, J. L. (2008, Second edition.). *Multinational Enterprises and the Global Economy*. Cheltenham, Northampton: MA: Edward Elgar.
4. Eurostat. (2023). *Direct investment in the reporting economy (flows) - annual data, % of GDP [TIPSBP90]*. Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/BOP_GDP6_Q/default/table?lang=en
5. IMF. (2011). *Balance of Payments Manual*. Retrieved from <https://www.imf.org/external/np/sta/bop/bopman.pdf>
6. Matkowski, Z. &. (2007). Economic convergence between the CEE-8 and the European Union. *Eastern European Economics*,, 45(1), pp. 59-76. Retrieved from <http://mesharpe.metapress.com/link.asp?target=contribution&id=64K7646313726361>
7. Moosa, I. (2002). *Foreign direct investment. Theory, evidence and practice*. Hampshire - UK: Palgrave Publisher, Ltd. (formerly Macmillan Press, Ltd). doi:<https://doi.org/10.1057/9781403907493>
8. OECD. (2008). *Benchmark Definition of Foreign Direct Investment*. Retrieved from

<https://www.oecd.org/daf/inv/investmentstatisticsandanalysis/40193734.pdf>

9. UNCTAD. (2002). World Investment Report: Transnational Corporations and Export Competitiveness. *UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development)*. New York: United Nations.: UNCTAD. Retrieved from https://unctad.org/system/files/official-document/wir2002_en.pdf

10. UNCTAD. (2012). World Investment Report 2012 - Towards a new generation of investment policies. United Nations. Retrieved from https://unctad.org/system/files/official-document/wir2012_embargoed_en.pdf

11. БНБ. (2023). *Преки чуждестранни инвестиции в България. FDI_BPM6.A.NI.T.F.W1.EUR.FDI_T*. Извлечено от <https://bnb.bg/Statistics/StExternalSector/StDirectInvestments/StDIBulgaria/index.htm>

III. Насоки за бъдещи изследвания по темата на дисертацията

Актуалността на настоящото научното изследване, фокусирано върху оценка степента на влияние и обхват на въздействие на ПЧИ върху икономическия растеж в България предопределя необходимостта от задълбочаване научните изследванията в следните посоки:

1. Идентифициране на специфичните за България фактори на привлекателност с цел увеличаване притока на ПЧИ като основна предпоставка за осъществяване на адекватна инвестиционна политика.

2. Оптимизиране методиката за установяване на структурните различия на притока на ПЧИ в България и на осъществените вътрешни инвестиции с цел очертаване тенденциите и извеждане на препоръки за преодоляване на установените диспропорции и създаването на предпоставки за пренасочване на ПЧИ към високо технологични отрасли.

3. Разширяване обхвата от макроикономически показатели за измерване влиянието на ПЧИ върху икономическия растеж и темповете на конвергенция на България в рамките на Европейския съюз.

IV. Справка за научните и научно-приложни приноси в дисертационния труд

1. Изяснена е спецификата, формата на проявление и видовете преки чуждестранни инвестиции.

2. Разкрита е степента и посоката на въздействие на ПЧИ върху икономическия растеж на страната–реципиент и на основата на проучени теоретични постановки и емпирични изследвания са обобщени ефектите от чуждестранните инвестиционни потоци за социално икономическото развитие на приемащата страна.

3. Идентифицирани са определящите икономически и неикономически детерминанти на привлекателност на преките чуждестранни инвестиции.

4. Анализирани са интензитета на нетните чуждестранни инвестиции, абсолютния размер и структурата на основните компоненти на ПЧИ и структурните трансформации на инвестиционните потоци в България.

5. На основата на сравнителен анализ са анализирани съществуващите зависимости между икономическия растеж (измерен посредством основни макроикономически показатели) и притока на чуждестранен капитал в България и в страните от ЦИЕ.

6. Конструиран е иконометричен модел за оценка степента на конвергенцията по доходите и по потоците ПЧИ в страните –членки от ЦИЕ.

7. На основата на значими, за икономическия растеж, макроикономически показатели е „измерена“ степента на въздействие на потоците ПЧИ върху реалната конвергенция на страните–членки от ЦИЕ.

V. Списък с публикациите на докторанта

1. Структурни трансформации на преките чуждестранни и вътрешни инвестиционни потоци в България (2010 – 2020). Годишен алманах "Научни изследвания на докторанти"., Брой XIV – 2021 г., Книга 17.

2. Преки чуждестранни инвестиции: икономически растеж и детерминанти на привлекателността: литературен обзор. Годишен алманах "Научни изследвания на докторанти". Брой XIV – 2022 г., Книга 18.

**VI. Справка за съответствие с националните изисквания
по Правилника за приложение на Закона за развитие на
академичния състав в Република България**

Национално изискване в брой точки: 30

Брой студии, индексирани в НАЦИД: 2 бр.

Брой точки от статии, индексирани в НАЦИД: 30,00

Общ сбор точки: 30,00

VII. Декларация за оригиналност на дисертационния труд

Дисертационният труд в обем от 163 стр. под заглавие: „Преки чуждестранни инвестиции: икономически растеж и конвергенция в рамките на Европейския съюз“ е автентичен и представлява собствена научна продукция на автора. В него са използвани авторски идеи, текстове и визуализация чрез графики, схеми, таблици и формули, като са спазени всички изисквания на Закона за авторското и сродните му права чрез надлежно цитиране и позоваване на чужда авторска мисъл, както и данни, включително:

1. Постигнатите в дисертационния труд резултати и изведени приноси са оригинални и не са заимствани от изследвания и публикации, в които авторът няма участия.

2. Представената от автора информация във вид на копия на документи и публикации, лично съставени справки и др. съответства на обективната истина.

3. Научните резултати, които са получени, описани и/или публикувани от други автори, са надлежно и подробно цитирани в библиографията.

....

Докт. Анна Димитрова Петкова

Дата 21.11.2023 г.